

УНІКАЛЬНА КАРСТОВА КОВБАНЯ З НАЗВОЮ БІЛЕ ОЗЕРО

У п'ятнадцяти кілометрах на північний захід від Кузнецовська серед лісів і боліт знаходиться легенда Полісся — Біле озеро. Місцеві жителі ще за часів Польщі озерну воду возили аж до Варшави, бо вона лікувальна. Партизани, вояки УПА, що воювали в цих болотах, згадували про цілющу воду Білого озера. Нею заживлювали рани, виходжували підстрілених коней.

Відоме озеро і як місце відпочинку. Тут розташувалася зона оздоровлення РАЕС. До Білого озера веде кілька туристських маршрутів. Цікаво і досить дивно зустріти тут мешканців Одеси, Ялти, які схвально оцінюють властивості води, її незвичну м'якість. Так і хочеться «взяти» її в руки. Рекреаційний вплив мають чудові краєвиди, багатство лісів та боліт. Довгий час великою перепорою на шляху до озера був Стир. Але вже побудовано широкий і красивий міст через річку в Старій Рафалівці. Це збільшило кількість туристів, що нині може зашкодити навколишній природі, озеру, тому необхідно розумно організовувати потоки відпочиваючих. Стан водоймища бажає кращого. Адже Біле озеро — перлина Полісся! А сьогодні воно потребує уваги і допомоги.

Біле озеро, яке має площу 453 га, — друге за величиною в Рівненській області після о. Нобель (470 га). Воно складається з двох лійкоподібних улоговин карстової природи глибиною 22 і 26 м. За повідомленням директора турбази, у 2005 році зафіксовано глибину 34 м. Розташоване воно серед боліт в межиріччі Стира і Веселухи.

Випадки провалювання землі були відомі людям давно. Ці явища на Поліссі вивчав український геолог Павло Тутковський на межі XIX-го — XX-го століть. Він описав їх прояви біля сіл Бабка, Більська Воля, Малий і Великий Жолудськ, Любахи, Рафалівка, Суховоля Володимирецького району. Старожили розповідали, що у с. Рудка вода колись вирвалася із-під землі і викинула нагору копачів колодязя. Помісцевому ці провали називають «ковбанями».

Всі описані випадки пов'язані з явищем карсту. Назва походить від плато Карст на Балканах.

Прояви карсту спостерігаються і в місті Кузнецовському.

При в'їзді в місто (проти автовокзалу), виконуючи земляні роботи, провалився трактор. Мали місце просідання ґрунту на дачах, у селах, де копали колодязі, місцями пішли у глибину труби, круги, зникала вода, з'являлися тріщини в цегляних будинках.

Підземні порожнини утворились у крейді, яка залягає близько до поверхні і добре розмивається водою. Це підтверджують свердловини.

Коли їхати через Олізорку (хутір с. Суховоля), то можна побачити трубу, з якої постійно тече вода. Це вихід артезіанського джерела.

Дніпровське зледеніння залишило на берегах озера морену: уламковий матеріал, що переносився льодовиком. Піщана гряда з великою кількістю кременю

слід, як і піщано-гравійні вали (ози) висотою 5-12 м та довжиною від 0,5 до 1,5 км, що простягаються довкола озера вздовж лінії руху льодовика.

Озеро знаходиться на 156,5 м (уріз води) над рівнем моря. Воно має овальну форму, трохи витягнуте із заходу на схід (довжина — 2,65 км, ширина — 2,10 км).

Дно озера полого, піщане. Живиться воно підземними водами, частково поверхневими від танення снігу та дощів. З dna б'ють холодні та теплі джерела, а на глибині 8 м температура постійна: +8°C. Тому і в морози поверхня не повністю "замерзає, товщина криги 25-50 см, рідше 80 см. Середня глибина озера 10 м. До глибини 2-2,5 м вода прозора. Звідси одна з версій назви (прозора, чиста, біла вода). В останні роки прозорість зменшилась як через діяльність людини (забруднення), так і через замуленість та заростання очеретом, надбережжя покрите водоростями. Це є сигналом про поступове відмирання водойми.

Цікавим і своєрідним є хімічний склад води, який несе їй славу цілющої. Фосфор, сірководень і до 6,37 мг/л гліцерину! Тому вода здається шовковистою на дотик.

Ґрунти навколо озера болотні, дерновопідзолисті. Частину площі займають піски. Сосновий бір покриває піщані дюни. У зниженнях до сосни домішується береза, вільха, осика, багато чагарників, рідше зустрічаються ялина та дуб. З рідкісних рослин на березі озера слід виділити центрально-європейську сосну.

З трьох боків до озера підходять болота площею до 4 тис. га.

Болото займає прadolину річки Березини. У масиві Коза-Березина (17 км' довжиною і до 3 км шириною) утворився торф до 4 м товщини. Килимом стелиться, схожий на зелений оксамит, мох зозулин льон. По моху ростуть осоки (до с. Озірці). У заплаві річки Веселухи важкопрохідне зволене урочище Стави (південний захід), в сторону с. Рудка ростуть високі вільхи, рогіз, образки. бобівник.

В районі Білого озера є рідкісні й цікаві рослини. Це лікопадієла заплавна, цмін піщаний, росичка круглолиста, яка захоплює дрібних комахок і перетравлює їх, як шлунок тварин; осоки (тонкокорневищна, багнова, дводомна).

Болота чергуються з пісками. На піску під сонцем стелиться сухий оленячий мох. вражає шишками (до 35-37 штук на гроні) північно-американська сосна жорстка. Тут причаїлись плаун пологий, плаун сплюснутий, шейхцерія болотна тощо.

Біля могутніх ялин знайшла собі місце корячка болотна — поліська орхідея з дуже красивою квіткою. сосною подружилась зелена кучерява коничка.

Болото дурманить своїм запахом багна. Не хочеться залишати яскравих купин, де росте поліський лимон — журавлина, яка є дуже помічною. Як безмежне море, рясніють її ягоди неповторною красою!

У воді озера біля берега знайдено рідкісну рослину — молодильник озерний, який раніше був більш відомий у Воронківському озері.

З тварин зустрічаються вовк, лисиця, вужі, ящірки. На берегах озера гніздяться дикі качки, гуси, живуть бобри та ондатри. Ще в 60-х роках зробленим із лози кошем можна було зачерпнути з озера багато риби та раків. Але тепер такий вилов риби є рідкісним. Цікавою є риба вугор річковий європейський. Тіло його змієвидне, довжиною 2 м, вагою до 6 кг. В озері серед риб водяться окуні, щуки, линки, йоржі, карасі, плітки.

Дзижчать негамовні комарі, кує зозуля. Рідко, але трапляються в цьому краї сірий і чорний лелеки. В озеро впадає потічок, що носить назву Струмок, а витікає річенька Лоток (12 км). Тому можна стверджувати, що воно проточне.

Висока весняна вода щороку очищає озеро.

Створення Рівненського державного природного заповідника має надзвичайно важливе значення для збереження унікальної природи Білого озера та боліт. Об'єкт охорони — озеро, низинне болото, ліс із рослинами і тваринами.

Ще в 1875 році у своїй праці «До питання осушення боліт і зокрема — про осушення Полісся» В.В.Докучаєв писав: «Дуже може бути і в майбутньому виявиться навіть, що і сама боротьба з болотами була зовсім небажаною». Так і сталося. Надмірне осушення поліських боліт призвело до обміління рік, озер, зни-

щення малих річечок і навіть до висихання колодязів, до збіднення рослинного і тваринного світу. Тому, коли ми збережемо навколишні болота і ліси, озеро ще довгі роки віддаватиме людям свою живильну силу і красу.

Чорнобильський вибух приніс і сюди радіацію. Ягідно-грибний край зазнає великих втрат від надмірного забруднення людиною. Все довкілля потребує очищення. Заповідник слід привести до статусу європейського рівня, скласти план розвитку у перспективі не менш як на 10 років, підняти рівень культури відпочиваючих, виділивши для них послуги і зони, які суворо контролюються, і ввести жорсткі правила природоохоронної поведінки, що повинні стосуватися всіх без винятку.

Враження від дивокраю Білого озера дуже сильне, як для тих, хто буває тут вперше, так і для тих, хто живе тут постійно. Люди з навколишніх сіл жадібно (хоч на перший погляд це непомітно) вбирають в себе його красу, вносять її в свою душу та побут, передають у вишивках, піснях і легендах, казках... Добрий ангел оберігає тут людей від хибних вчинків, не дозволяє посіяти печаль над світлим озерним краєм.

Прозора цілюща вода і чудові піщані пляжі Білого озера, зелене намисто лісів приваблюють до себе тисячі людей, тому цей сяючий діамант поліського краю повинен мати своє майбутнє.

ВЕСЕЛКА НАД ОЗЕРОМ

І досі озеро таїть в собі багато невідомого, незвіданого. Різні легенди пов'язані з його історією та назвою. В цих фантастичних розповідях люди прагнули пояснити незвичні природні процеси та явища, закликали боротись зі злом, жити в мирі і

злагоді з природою, не порушувати споконвічного його ритму.

Прислухайтесь і ви до скрипу сосен, що оточують озеро, до хвилювання очерету. гудіння вітру поверх навколишніх боліт — і ви обов'язково почуєте неповторну вічну мелодію природи. Кажуть, що й досі в темних болотистих місцях інколи гуляє Ясний Перун і творить свої чудеса. Бо й понині бабусі навчають малечу, парубків та дівчат при зустрічі з усім підозрілим в лісі чи на болоті хреститись, обходити погані урочища, а в хатах і дворах не шкодити домовику. Тут природа навіює поліщукам різні дива, які передаються із уст в уста на вечорницях, в казках дітям, через розповіді тих, хто заблудився в хащах і чудом повернувся неушкодженим. Ось одна із легенд про Біле озеро.

...Дуже давно з'явився в наших краях незвичний богатир. Красень міцний, молодий, з довгим по плечі кучерявим волоссям. Він мав із собою гривастого, буйного коня. Ніхто не знав, де він живе, його бачили то в лісі, то на болоті, а то він ловив рибу біля Поліського моря, летів кудись у далеке невідоме на своєму швидкому коні.

Люди поступово заселяли піски, болота. Вода спадала... Ось уже видно, що їдуть чайками поліщуки. Вони везуть пісок у полотняних мішках на бугристі мілководдя. В піску було багато каміння кременю, тому в мішках з'являлись дірки. Пісок потроху висипався, і суші ставало більше. Його вони везли для монастиря, що зводили на міліні. Там монахи гатили греблю. Довго її гатили...

Недалеко від них оселився богатир, якого вони просто звали Стуром (за перемогу у двобої з могутнім биком). Замовив він собі ніж-кинджал у коваля. А метал діставали з руди, яка містилась в кулях-конкреціях на болоті. Добра була зброя: нею рубав лісові нетрі, ловив рибу, захищався від дикого звіра.

Якось відпочивав Стур на березі озера. Вдарив грім, поблизу загорілось дерево. Пішов сильний дощ. Такої пори заблудилась у лісі на болоті дівчина, де збирала ягоди. Почувши запах диму, дівчина пішла на вогонь. Там зустріла парубка. Від переляку бідолаха аж зойкнула і випустила з рук глечик, який розбився на дрібні скалки, а ягоди висипалися. Стур, мов із землі, з'явився перед нею, взяв за руку і підвів до вогню. Дівчина була гарною, світловолосою. Вона хотіла причесатись, але дерев'яний гребінець впав у вогонь і вмить запалав. Обоє посміхнулись.

— Як тебе звати? — спитав Стур.

— Білянка... — тремтячим голосом відповіла вона.

Щирий, відкритий, романтичний погляд Стура викликав до нього повагу. Чи від тепла вогню, чи від погляду хлопця дівчина посміхнулася, їх очі зустрілись -- і вони покохали одне одного.

Стур сплів із лози гарних два кошики, швидко наповнив їх ягодами та грибами в подарунок їй...

Вони стали друзями, часто бували в бабусі дівчини, Стур навчив красуню їздити на коні. Незабаром мали і одружитись.

Якось надвечір Білянка разом з конем попливла на середину озера і там, влаштувавшись на його спині, розчісувала своє шовкове волосся. Металевий

гребінець, теж дарунок від Стура, виблискував дорогоцінним камінням.

І знову раптовий грім! Його вогняна стріла пронизала дівчину і коня. Білянка, захопившись за гриву, стала з конем тонутися. Стур поплив на порятунок, але за якусь хвилину їх не стало. Стур ножем вдарив по дну озера справа. Земля провалилась, і пішла холодна вода... А дівчини і коня немає. Він вдарив ножем по дну озера зліва. Земля провалилась, і пішла доверху тепла вода. Немає ні дівчини, ні гривастого. А Стура хвилі викинули на берег. Головою він вдарився об гостре каміння кременя і знепритомнів. Все завмерло, було чути тільки спів неземного хору...

Із дупла колоди, що прибилась до берега поблизу Стура, виліз старий вугор. Він ласкаво обняв своїм звивистим тілом Стура і ніжно промовив: „Я все бачив, її намисто полетіло аж до Великої води. Треба знайти всі намистинки, тоді дівчина оживе і повернеться. Хапай мене за хвіст, попливемо разом!» Стур слухняно слідував за вугром. Через Струмок вони потрапили до безкрайнього моря. Вугор попрощався і поплив на край світу на нерест, щоб там померти. А Стур збирав у Великій воді намистинки Білянки. Кров покривала його руки і голову. Він зібрав вже всі шість кольорів і пірнув за сьомим. Але глибінь, вир води поглинули парубка, він не виринув. Один раз рука Стура все-таки з'явилась над водою, він змахнув нею вгору, і всі намистинки полетіли аж до неба.

Вода швидко сходила, утворилась ріка, яку люди назвали Стиром. А безіменне озеро, де загинула

Білянка, з тих пір стало Білим. Між ними щоразу після дощу коромислом вставала веселка із семи кольорів намиста дівчини.

Навкруги плакали сосни, свідки трагічного кохання, їх сльози довго лежали в землі і перетворились в камінчики бурштину.

Минають роки, а люди переповідають дивне диво, вічну любов і кажуть про зв'язок між Білим озером та річкою Стир.